

Helmi Neetar *in memoriam* (29. I 1934 – 1. II 2021)

Foto: Jüri Viikberg

Küünlakuu künnisel, vaid mõni päev pärast oma 87. sünnipäeva, lahkus meie seast teenekas murdeuurija Helmi Neetar. Oleme kaotanud erudeeritud keeleteadlase ning hea kolleegi.

Helmi Neetar sündis 29. jaanuaril 1934 Järvamaal Väinjärve vallas Tudre külas talupidaja tütreks. Ta lõpetas Paide keskkooli (1953) ja Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna soome-ugri keelte eriharus. Andeka üliõpilase uurijasoos avaldus juba ülikooliaastail. Suvistelt keelematkadelt kogutud materjali põhjal valmisid professor Paul Ariste juhendamisel nii kursusetöö „Partitiivi moodustamisest läänemeresoome keeltes (eriti Valdai karjala murdes)” (1956) kui ka diplomitöö „Käänete funktsioonidest karjala valdai murdes” (1958). Auhindamistel osutusid väljavalituks mõlemad.

Pärast kohustuslikku õpetajaametiaega Märjamaa keskkoolis (1958–1960) sai Neetarist Keele ja Kirjanduse Instituudi aspirant (1960–1963) ning seejärel teadustöötaja. Tollasesse keeleteaduse sektorisse eelistati murdeuurijateks, kui võimalik, fennougristikaalase väljaõppega noori, kellel avaram keeleteaduslik taust ning teadmistepagas. Keeleinstituudile pühendaski ta kogu oma pika lingvistielu. Kutseoskuste tõestamiseks väitles Neetar end 1966. aastal Eesti Teaduste Akadeemia juures filoloogiakandidaadiks väitekirjaga „Aluse ja öeldise ühildumine eesti murretes”, juhendajaks ikka Paul Ariste, ning 1994. aastal Tartu Ülikoolis filoloogiadoktoriks väitekirjaga „Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes” (Tallinn, 1990). Keeleuurijana sai temast KKI-s esiotsa bibliograaf ja nooremteadur (1963–1974) ning seejärel vanemteadur (1974–1993), EKI-aastail jätkas ta juhtteaduri (1993–1998), vanemteaduri (1998–2007) ja vanemleksikograafina (2008–2010).

Helmi Neetarist on jäänud märkimisväärtne pärand õige mitmes valdkonnas, sest talle jagus nii töömahukaid kui ka vastutusrikkaid ülesandeid. Kõige rohkem aega ning mõttetööd nõudis kindlasti „Eesti murrete sõnaraamat” (EMS), mille käsikirja koostajatega liitus ta 1966. aastal. Koonddkartoteek, koostamistöe lähtealus, oli äsja valminud ning sõnaraamatu prospekt ilmumas, ent otsinguaastad polnud veel lõppenud. 1970. aastatel, kui Neetar oli käsikirja koostajast tõusnud kirjapandu toimetajaks, sai temast ühtlasi koostamispõhimõtete uuendaja. Märksõnastus muudeti kasutajasõbralikumaks, korrigeeriti sõnaartiklite ülesehitust ja lisati viiteid, käsikirja täiendati ning redigeeriti. Sõnaraamatu 1. vihik ilmus trükist 1994. aastal. Et Neetar toimetas trükki suurema osa I köitest (*a-jaagup*) ja oli osaline veel ka III köite 13. ja 14. vihiku juures (2003),

siis võib päris kindlalt väita, et terve EMS-i algusots on tema tegu ning nägu.

Helmi Neetari peamiste uurimisvaldkondadena kerkivad esile eesti murrete süntaks ja derivatsioon, millele lisandusid keelegeograafilised käsitlused. Ta jõudis avaldada üle 90 teaduspublikatsiooni, sealhulgas tema osalusel valminud rahvusvahelised keeleastlased „Atlas Linguarum Europae” I–VII (ALE) ja „Atlas Linguarum Fennicarum” I–III (ALFE). Uurimuslikest artiklitest mainitagu näiteks „*ma*-sufiksist eesti murretes” (1969), „Määrsõnalisest täiendist eesti murretes” (1970), „*i*-mitmusest Hiiumaal” (1975), „Mõnest teonimetarindist eesti murretes” (1986), „Laenamisest eesti sõnatuletuses” (1987), „Ilmakaared rahvasuus” (1991), „Hiiu murdekeelest Jean Baptiste Holzmayeri „Osilianas”” (1997), „Ilmakaared keeleastlates” (2000). Omaette monograafiana on ilmunud kokkuvõtlik „Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes I” (1990). Kõigi tema arvukate publikatsioonide aluseks on olnud murdekeele hea tundmine, sest õnnelikul kombel oli Neetari isikus saanud pesueht murdeuurija kokku innuka murdekogujaga. Murdekeelt käis ta paberile talletamas ja helilindile salvestamas tavapärast saarte ja läänemurde aladel, tema meelispaigaks kujunes aja jooksul Hiiumaa.

Helmi Neetar oli sageli oma instituudi ja maa esindaja välismaal. Aastail 1976–2011 oli ta „Euroopa keelte atlase” (ALE) toimetuskolleegiumi liige, sh esmalt NSV Liidu komitee liige ja Eesti komitee esimees, seejärel, aastail 1991–2011 ALE Eesti rahvuskomitee president. Pikemat aega (1987–2010) kuulus ta ka „Läänemeresoome keeleastlase” (ALFE) toimetusse. Tihedaks arenesid aja jooksul

sidemed eriti soome kolleegidega, sest murdesõnaraamatut koostati mõlemal pool Soome lahte. Neile käis ta järjest tutvustamas nii eesti murrete uurimisseisu kui ka EMS-i koostamise tööjärge. Neetari nõuanded ja soovitusel olid hinnatud ka lähemate kolleegide seas, sest tema sõnade taga olid suured kogemused ja selge mõtlemine. Retsensendi või toimetajana oli ta autoritele hea abimees, olgu siis tegu Harju-Madise, Käsmu, Võru või Setu murderaamatuga. Pikemat aega kuulus ta Emakeele Seltsi väljaannete Kodumurre, Emakeele Seltsi aastaraamat ja Oma Keel toimetuskolleegiumi.

Oma ettekannete ja kirjatöödega jõudis Neetar sageli rahvusvahelise lugejaskonna ette, kuid oma viimatistes publikatsioonides pöördus ta tagasi kodumaile. Valmisid ülevaade „Järvamaa keelest” koguteose „Järvamaa” teises köites (2009) ja diakrooniline käsitlus „Regilaulude keele murdelisus” Vana Kandle X köites „Paide ja Anna regilaulud” (2012), kus ta kõrvutab regilaulude tekke- ja levikukoha keelekasutust. Järgnema oleks pidanud kirjeldus Peetri kihelkonna regilaulude murdetastast.

Helmi Neetari töötulemused ei võinud kuidagi vaikselt vaka alla peituda, sest need torkasid silma ja äratasid tähelepanu. Ta oli valitud Soome Kirjanduse Seltsi kirjavahetajaliikmeks (2000) ja Emakeele Seltsi auliikmeks (2005). Tema pühendumust keeleteadusele tunnustati Eesti Vabariigi Valgetähe IV klassi teenetemärgiga (2009).

Helmi Neetari pikk elutee sai käidud. Eesti murretele pühendatud elu jääb nüüd teistele mäletada ja suur ühine tööpõld teistel edasi harida.

JÜRI VIKBERG